

CONSIDERAȚII ASUPRA VIABILITĂȚII CALCURILOR LINGVISTICE DIN LIMBA ROMÂNĂ LITERARĂ

Primele cuvinte românești, formate prin calc lingvistic, au fost atestate încă din secolul al XVI-lea, când apar primele traduceri românești ale unor texte slavone care au, în marea lor majoritate, un caracter religios. Multe dintre formele calchiate au apărut din dorința traducătorilor de a nu se abate de la dogma cuvântului sfânt. Încercând să redea întocmai textul pe care îl traduceau și negăsind termenii românești echivalenți, pisarii au calchiat cuvintele cu formă internă, introducând astfel în vocabularul românesc o serie de termeni artificial construiți, în profund dezacord cu spiritul limbii române. Tocmai de aceea cele mai multe dintre aceste calcuri lingvistice au reprezentat creații accidentale ori efemere, locul lor fiind luat de împrumuturi lexicale, fie din slavonă, fie din alte limbi care au ajuns să influențeze româna în diferite etape ale dezvoltării sale. Calcurile mai vechi, care au reușit totuși să străbată veacurile, sunt calcurile populare, apărute, probabil, încă din perioada bilingvismului româno-slav. Ne referim la calcuri semantice precum *lume* „mundus” sau *vită* „animal”. În schimb, cele mai multe calcuri semantice livrești, produse după slavonă, cum ar fi: *întuneric* „zece mii”, *limbă* „popor”, au rămas ancorate în limba textelor vechi. În aceeași situație se află și majoritatea calcurilor lexicale de structură morfematică, de tipul: *bunăsmierenie* „evlavie”, după sl. *blagogovënije*; (*cu-*)*un-corn*, după sl. *inorogŭ*, *împotrivă-sta*, după sl. *protivostati*; *de-viață-purtătoriu*, după sl. *živonosinŭ*;

Nu au rezistat nici calcurile produse ceva mai târziu, după modele grecești, sau unele calcuri latinești. Ne referim la acei termeni creați în scopul constituirii unui limbaj de specialitate. Ilustrative, în acest sens, sunt calcurile întâlnite în limba scrierilor lui Dimitrie Cantemir (ex.: *îndreptătoriu*, *neașezare*, *nemutător*, *substare*) sau, ceva mai târziu, în cadrul textelor nonbeletristice de la sfârșitul veacului al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea, când începe să se contureze un stil științific modern (ex.: *grăunțos*, *mumesc*, *soresc*, *stoarcere*). În momentul apariției lor, aceste calcuri au reprezentat o soluție pentru numirea și popularizarea unor noțiuni noi.

Problema viabilității calcurilor este strâns legată, după opinia noastră, și de limba care oferă modelele. Traducerile din limba veche erau făcute după limbi cu care româna nu avea afinități ori legături genealogice. Orientarea spre romanitatea occidentală, înregistrată începând cu sfârșitul secolului al XVIII-lea, a fost hotărâtoare pentru soarta pe care urmau să o aibă calcurile apărute după această dată. Pe de o parte, modelele latino-romanice au întărit poziția unor calcuri apărute în epoca veche după model slavon. În această situație se află termeni ca *binecuvânta*, *binefacere*, *binefăcător*, înregistrați încă din veacul al XVI-lea, când se explică prin model slavon, și întăriți în epoca modernă prin modele franțuzești și/sau latinești.

Pe de altă parte, calcurile apărute în epoca modernă constituie mai ales „românizări” ale unor rădăcini sau teme latino-romanice sub influența unor cuvinte moștenite din latină, recunoscute în structura acestora. Se poate spune așadar că limbile latino-romanice au oferit românei tipare care conțineau morfeme ce puteau fi ușor românizate, dat fiind faptul că răspundeau tendințelor interne de dezvoltare a acesteia. Așa se explică succesul repurtat de

unele calcuri, care reprezintă astăzi termeni indispensabili în limba română literară. Ne referim la exemple ca: *ședință, președinte, vicepreședinte* etc.

Româna a reușit astfel să recupereze nu numai prin împrumutul lexical, ci și prin intermediul calcului lingvistic, ceea ce unele dintre limbile-surori, precum franceza sau italiana, au moștenit ori au împrumutat de la limba-mamă, grație păstrării în permanență a legăturii cu latinitatea. Prin urmare, împrumutarea unor tipare lexicale, identificate în limbile-surori, în care „au fost turnate”, prin traducere, morfeme românești, constituie un alt aspect al relatinizării limbii române, produsă intens și programatic între deceniile al treilea și al optulea ale secolului al XIX-lea.

Comunicarea noastră are în vedere analiza circumstanțelor care au favorizat apariția calcurilor lingvistice în diferite etape ale dezvoltării românei literare. Fiecare perioadă va fi ilustrată cu exemple reprezentative de calcuri lingvistice care fie au rezistat, fie au dispărut din vocabularul românesc, locul lor fiind luat de calcuri formate după modele identificate în alte limbi, sau de împrumuturi lexicale propriu-zise. Un accent deosebit va fi pus în prezentarea acelor calcuri lingvistice apărute în epoca veche și care se mențin în epoca modernă grație suportului oferit de cuvinte cu formă internă, identificate în limbile latino-romanice cu care româna a intrat în contact.

BIBLIOGRAFIE

CHIVU, Gheorghe, COSTINESCU, Mariana, FRÂNCU, Constantin, GHEȚIE, Ion, ROMAN MORARU, Alexandra, TEODORESCU Mirela, *Istoria limbii române literare. Epoca veche (1532–1780)*, coordonator Ion Gheție, București, 1997.

CIOBANU Fulvia, *Formații cărturărești în compunerea românească*, în *Omagiu lui Iorgu Iordan cu prilejul împlinirii a 70 de ani*, București, 1958, p. 161–167.

CIOBANU Fulvia, HASAN, Finuța, *Formarea cuvintelor în limba română*, vol. I, *Compunerea*, București, 1970.

CONTRAȘ, Eugenia, GHERMAN, Cristina, HASAN, Finuța, OCHEȘANU, Rodica, POPESCU-MARIN, Magdalena, *Formarea cuvintelor în limba română din secolele al XVI-lea – al XVIII-lea*. Coordonator Magdalena Popescu-Marin, București, 2007.

DENSUSIANU, Ovid, *Histoire de la langue roumaine. Tome II. Le seizième siècle*, Paris, 1938.

GOLDIȘ-POALELUNGI, Ana, *L'influence du français sur le roumain (Vocabulaire et syntaxe)*, Paris, 1973.

HRISTEA, Theodor, *Types de calques en roumain*, în „Balkan-Archiv”, Band 11, Südosteuropa-Schriften Band 14, coord. Maria Iliescu și Sanda Șora, *Rumänisch: Typologie, Klassifikation, Sprachcharakteristik*, Akten des Internationalen Kolloquiums der Südosteuropa-Gesellschaft und des Instituts für Romanische Philologie der Universität München, Tutzing, 30.03.–2.04.1993, Herausgegeben im Auftrag der Südosteuropa-Gesellschaft, München, 1996, p. 219–231.

MIRSKA, Halina, *Unele probleme ale compunerii cuvintelor în limba română*, în *Studii și materiale privitoare la formarea cuvintelor în limba română*, vol. I, 1959 [București], p. 165–175.

SALA, Marius, *Limbi în contact*, București, 1997.

STANCIU-ISTRATE, Maria, *Calcuri populare și calcuri savante în limba română*, în „Limba română”, XLIX, 2000, nr. 1, p. 139–145.

STANCIU-ISTRATE, Maria, *Românizarea neologismelor și calcul lingvistic*, în „Limba română”, XLIX, 2000, nr. 3, p. 581–598.

STANCIU-ISTRATE, Maria, *Calcul lingvistic în limba română (cu specială referire la scrieri beletristice din secolul al XIX-lea)*, Editura Academiei Române, București, 2006.

STANCIU-ISTRATE, Maria, *Câteva considerații asupra calcurilor lingvistice apărute în limba română veche*, în „Limba română”, LVIII, 2009, nr. 1, p. 31–40.

ȘĂINEANU, Lazăr, *Încercare asupra semasiologiei limbei române. Studii istorice despre tranzițiunea sensurilor*, București, 1887.